

GULYÁS PÉTER

A munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában

Az Alkotmánybíróság alapjogokra vonatkozó értelmezéséről megannyi mű jelent már meg, a munkához való jog mindazonáltal egy kevésbé feltárt terület maradt. Írásommal e kérdéskör egy részének bemutatására teszek kísérletet.

Az Alkotmány 70/B. §-ának (1) bekezdése értelmében „a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához”. E rendelkezés az alaptörvény alapvető jogokról és kötelességekről szóló XII. fejezetében szerepel.¹ Az alapjogot az állam legfőbb törvénye emberi – azaz állampolgárságtól függetlenül mindenkit megillető – jognak nyilvánítja. A legtöbb alapjoghoz hasonlóan e jog sem abszolút jog, következésképp nem korlátozhatatlan: érinthetetlen lényege (lényeges tartalma) mellett van korlátozható része (lényegtelen tartalma) is.² Az alkotmányos alapjog munka, foglalkozás vagy tevékenység folytatásához alanyi jogot nem garantál, vagyis az nem kikényszeríthető állami kötelezettségként fogalmazódik meg az Alkotmányban.³ Az emberi jogok ún. második nemzedékéhez tartozó munkához való jog – mint gazdasági, szociális jog – érvényesülésének *conditio sine qua non*ja az állam ez irányú kifejezett intézkedése, tevőleges magatartása: az államnak az alkotmányból adódó feladata, hogy ki kell alakítania és működtetnie kell az egyéb alapjogok mellett, azok összhangjának biztosításával az e

1 Ebből is levezethetően a munkához való jog alapjog. Az Alkotmánybíróság több határozatában szükségesnek tartotta az alapjogi sajátosságot hangsúlyozni: „...a munkához és foglalkozáshoz való jog alapjognak minősül” [41/1995. (VI. 17.) AB határozat, ABH 1995. 179.]; máshol: „...a munkához és foglalkozáshoz való jog tehát alapjog” [38/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 260.; 658/B/1998. AB határozat, ABH 1999. 700.].

2 Az alapjogok korlátozásának határait maga az alaptörvény vonja meg a 8. §-ának (2) és (4) bekezdésében.

3 A 70/B. §-t – ahogyan több más rendelkezést is – az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény 34. §-a iktatta be. Érdekes, hogy az alkotmánymódosítás e §-ához fűzött indokolás 19. pontjában témánk jelen részét érintően a következőt találjuk: „A munkához való jog elismerése azt jelenti, hogy a magyar állampolgároknak alanyi joguk, hogy dolgozzanak...”

jog megvalósításához szükséges feltételeket.⁴ Az alapjog alkotmányos védelem alatt áll, amelyet az idevonatkozó jogszabályoknak megfelelően biztosítaniuk kell. Ezen jog érvényre jutása a jogcsoport természetéből eredően mégis elsősorban a társadalmi, politikai, gazdasági biztosítékokon nyugszik, és csak másodsorban a jogi garanciákon.

Az Alkotmány 70/B. §-ának (1) bekezdésében rögzítetteket számos alkotmánybírósági határozat interpretálta, alkotmányossági normakontroll keretében e tárgykör mégsem kapott különösebb hangsúlyt. Nemcsak azért, miatt az abban foglalt alkotmányos tétellel összefüggésben absztrakt alkotmányértelmezés nem született,⁵ hanem amiatt is, hogy azzal a jelentősebb konkrét értelmezések szinte kivétel nélkül mindössze egyéb alapjogok viszonyában foglalkoztak. Az ítélezési gyakorlat két – időben is – jól elkülöníthető szakaszra oszlik. Az elsőt az elvi alapok lerakása, a precedens értékű határozatok meghozatala jellemzi. A második szakaszt a korábban meghozott határozatokra való hivatkozás, az akkor megfogalmazottak megisméltése, megerősítése teszi ki. Időben ez egy 1995-ig, illetve egy azt követően napjainkig tartó részt ölel fel. A munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog alkotmánybírósági értelmezése a folytonosság és az egységes álláspont érvényesülésével homogén képet mutat.⁶

Az Alkotmány 70/A. §-a az általános, a 70/B. §-ának (1) bekezdése – az Alkotmány egyéb szabályai mellett – a megkülönböztetést tiltó egyik különös rendelkezése. Ezen alapjog a szerződési szabadság egyik aspektusát, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jogot fejezi ki.⁷ Az Alkotmánybíróság egyik alaphatározatában részletesen kifejtette a foglalkozáshoz való alapjog természetére és korlátozhatóságára vonatkozó álláspontját.⁸ Kimondta, hogy a munkához való jogtól mint alanyi jogtól meg kell különböztetni a munkához való jogot mint szociális jogot, különösen annak intézményi oldalát: a megfelelő foglalkoztatáspolitikára, munkahelyteremtésre

4 Emellett az államnak bizonyos mérvű be nem avatkozási kötelezettsége – *quasi* önkorlátozása – is fennáll. Példának okáért: versenyszabályozásra nem használhatja a *numerus clausus* [21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 121–122.]; főként pedig nem teheti végleg kizárttá valamely tevékenység folytatását [65/1997. (XII. 18.) AB határozat, ABH 1997. 393.].

5 A XII. fejezetben megfogalmazott valamennyi jogra és kötelességre vonatkozó, elvi értelmezést kérő pénzügyminiszteri indítvány volt, de azt a bíróság elutasította: 31/1990. (XII. 18.) AB határozat, ABH 1990. 136–139.

6 Az egyetlen kivételt a 432/B/1992. AB határozat jelenti, amelyben az Alkotmánybíróság még azt az álláspontot képviselte, hogy „az Alkotmány 70/B. §-a (...) sem a tulajdonnal, sem a vállalkozás szabadságának jogával nem hozható összefüggésbe”. [ABH 1992. 610.] A szakaszok kialakításánál eme határozat figyelembevételétől eltekinttem.

7 1178/B/1991. AB határozat, ABH 1993. 565.

8 21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 120–122.

vonatkozó állami kötelezettséget.⁹ A munkához való jog alanyi jogi értelemben a munka (foglalkozás, vállalkozás) megválasztásának és gyakorlásának szabadságát jelenti. Ebbe mindenfajta foglalkozás, hivatás, összefoglalóan: a munka megválasztásának és gyakorlásának szabadsága beletartozik. A munkához (foglalkozáshoz, vállalkozáshoz) való alapjog a szabadságjogokhoz hasonló védelemben részesül az állami, közhatalmi beavatkozásokkal és korlátozásokkal szemben. E korlátozások alkotmányossága azonban eltérően minősítendő aszerint, hogy a foglalkozás gyakorlását vagy annak szabad megválasztását korlátozza-e az állam. Ez utóbbin belül is különbözik a megítélés az adott foglalkozásba kerülés szubjektív (alanyi) vagy objektív (tárgyi) korlátokhoz kötése alapján. Az alanyi feltételek teljesítése elvileg mindenki előtt nyitva áll. Ezért a jogalkotó mozgástere némileg nagyobb, mint a tárgyi korlátozásnál. A foglalkozás gyakorlásának korlátai jórészt szakmailag és célszerűségi szempontokból indokoltak, alapjogi problémát csak a határesetek okoznak.¹⁰ A szubjektív feltételeknél különbséget kell tenni annak megfelelően, hogy a megszorítás a foglalkozásba kerülést korlátozza-e (ilyen többek között a kötelező kamarai tagság), avagy utóbb, a már foglalkozásba került személynél a foglalkozás további folytatását köti feltételhez. Ez a megkülönböztetés azért lényeges, mert az utóbbi esetben a korlátozás alkotmányossága szigorúbban minősítendő.¹¹ Vizsgálni kell, hogy az újabb feltétel teljesítésének előírása – például túlzott követelményei, a képesítés céljával való összefüggés nyilvánvaló hiánya miatt – a foglalkozás szabad megválasztását szükségtelenül és aránytalanul,¹² illetőleg valóban közérdekből és a közérdekkel arányosan korlátozza-e.¹³ Az objektív korlát értelmében az illető tevékenységtől el van zárva, azt nem választhatja. Az egyes foglalkozásokra tárgyi ismérvek alapján bevezetett meghatározott létszámkeret azt eredményezi, hogy ha az betelt, minden személyi tulajdonságtól függetlenül, lehetetlenné teszi az adott foglalkozás választását. Az ilyen korlátozás alkotmányosságát – annak szükségességét, elkerülhetetlenségét és

⁹ A munkához való jog szociális tartalmának megvalósítását az állam többféle módon segítheti – példaként: 32/1998. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1998. 255.; 1315/B/1995. AB határozat, ABH 1999. 538. –, e téren nagyfokú szabadsággal, széles körű mérlegelési joggal rendelkezik. Erre az állami foglalkoztatáspolitikai kötelezettségre utal egy későbbi határozatában a testület, amikor leszögezi, hogy abból nem vezethető le az, hogy az érintett személynek alanyi joga lenne egy meghatározott munkahely biztosítására [45/B/1997. AB határozat, ABH 2001. 901.].

¹⁰ Alapjogot érintő és az adott hivatás lényegét meghatározó kérdésekben a szakmai kamarának adott szabályozási vagy döntési jogkörnek legalább a tartalmi kereteket meghatározó törvényi alappal kell rendelkeznie [39/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 263., 270.].

¹¹ Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint ugyanis a bevezetett és gyakorolt kereső tevékenység, amely rendszeres jövedelmet biztosít, az Alkotmány 13. § (1) bekezdés szerint tulajdoni védelmet élvez [40/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 287.].

¹² 27/1999. (IX. 15.) AB határozat, ABH 1999. 285.

¹³ 650/B/1998. AB határozat, ABH 2000. 914–915.

arányos voltát – a legszigorúbban kell vizsgálni.¹⁴ Mind a *numerus clausus* tilalmára, mind pedig annak megengedhetőségére találunk példát: alkotmányellenes az a törvényi rendelkezés, amely felhatalmazta a települési önkormányzatokat arra, hogy illetékességi területükön a taxik számát rendelettel korlátozhatják;¹⁵ a közjegyzői foglalkozásgyakorlás és tevékenységformák sajátosságai viszont indokolják a közjegyzők számának jogszabály általi meghatározását.¹⁶ A munkához, foglalkozáshoz való jog legsúlyosabb korlátozását jelenti, ha az állam teljesen lehetetlenné teszi valamely tevékenység folytatását.¹⁷

Az alapjog nem kizárólag pozitív, hanem negatív irányban is érvényesülhet, tehát magában foglalja e jog nem gyakorlásának a szabadságát is. Az állam lehetővé teszi és biztosítja a joggyakorlástól való tartózkodást, azaz senkit sem kényszeríthet arra, hogy alapjogával éljen is. A 70/B. § (1) bekezdésében szereplő alapjog negatív oldala az arra vonatkozó alapjogot jelenti, hogy senki nem kényszeríthető munkaviszonyba olyan munkáltatóval, akivel munkaszerződést nem kötött és nem is kíván kötni, akinél munkát végezni egyáltalán nem akar, valamint hogy senki sem kötelezhető arra, hogy akarata ellenére a munkaviszonyt fenntartsa vagy tovább dolgozzon.¹⁸ Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggő határozatainak értelmében ugyanúgy a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog törvényi garanciáit szolgálják azok a szabályok, amelyek nem teszik lehetővé, hogy a munkáltató személyében bekövetkező változás *per se* a munkaviszony megszűnését eredményezze, illetőleg az a munkáltató részéről történő munkaviszony megszüntetésének oka lehessen. Ha a munkavállaló a jogutód munkáltatóval nem kívánja fenntartani a munkaviszonyát, alkotmányos alapjogának negatív formájával szabadon élhet; munkaviszonyát felmondással megszüntetheti.¹⁹ Így termelődő szövetkezeti munkaviszony esetében a munkamegállapodások munkaszerződéssé való átváltoztatásával a jogalkotó megőrizte a munkahelyet, a munkavállaló munkaviszonyának folytonosságát, amelyben a munkavállaló számára, ha az átminősítéssel teremtett új munkajogi helyzettel nincs megelégedve, nyitva áll a munkaviszony felmondásának lehetősége.²⁰ Amennyiben a közszolgálati jogviszony

14 A tárgyi korlát megítélésénél figyelemmel kell lenni arra is, hogy mivel itt alapjog teljes elvonásáról van szó, ez az eszköz nem korlátozhatja a versenyt, nem szolgálhat a szükségletek megtervezésére, egyéb igazgatási feladat megkönnyítésére [21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 121–122.].

15 21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 123., 124.

16 944/B/1994. AB határozat, ABH 1995. 737.

17 65/1997. (XII. 18.) AB határozat, ABH 1997. 393. Amely lényegét tekintve *numerus nullus*nak felel meg.

18 A jövedelempótló támogatást igénylő személyt megilleti a szabad választás joga: visszautasíthatja a felajánlott munkahelyet vagy közhasznú munkát, ha nem akarja, azt nem kell elvégeznie [1449/B/1992. AB határozat, ABH 1994. 564.]. Törvény által fontos tisztséget betöltő személynek minősített szabadon választhat, akarata ellenére semmiféle munkát nem kell végeznie [60/1994. (XII. 24.) AB határozat, ABH 1994. 362.].

19 500/B/1994. AB határozat, ABH 1995. 701., 702.

20 327/B/1992. AB határozat, ABH 1995. 610.

közalkalmazotti jogviszonyra alakítását a volt köztisztviselő magára nézve sérelmesnek tartja, munkaviszonyát megszüntetheti.²¹

Törvény előírhatja, hogy meghatározott tevékenység csak köztestület tagjaként folytatható.²² Az Alkotmánybíróság több esetben is hangsúlyozta, hogy a kamarai tagság az Alkotmány 70/B. §-ának (1) bekezdésével nem ellentétes, vagyis nem korlátozza szükségtelenül és aránytalanul a foglalkozás megválasztását.²³ A testület tévesnek ítélte meg azt az indítványozói álláspontot, amely szerint az ügyvédi tevékenység kötelező kamarai tagsághoz kötése sérti a foglalkozás szabad megválasztásának jogát és a munkához való jogot. A bíróság rámutatott arra, hogy míg számos más hivatás feladat- és tevékenységköre a társadalmi munkamegosztás révén jogi szabályozás nélkül is adott, és a jogi szabályozás legfeljebb a tevékenység kereteit és feltételrendszerét fogja át, addig az ügyvédi foglalkozás gyakorlásának tevékenységformái normatívan előírtak és formalizáltak. Ezek olyan szabályok, amelyek e szakma kereteit határozzák meg és tartalmát érintik. Az ügyvédi hivatás megválasztása ezeknek a szabályoknak az elfogadását jelenti. Ezen foglalkozási előírások függetlenek az ügyvédi kamara lététől, a szabályok közjogias jellegéből következik, hogy gyakorlásuk csak köztestületi tagként lehetséges. Tény, hogy a foglalkozás szabad megválasztása a kamarai felvétel feltételeitől függ, e megszorítások azonban az ügyvéddé válás, a foglalkozásválasztás olyan alanyi feltételei, amelyek a választási szabadságot korlátozhatják ugyan, de elvileg mindenki által teljesíthetőek és mindenki előtt nyitva állnak.²⁴

A munkavégzésre létesített jogviszony jellege nem érinti a foglalkozás szabad megválasztásához való jogot, hiszen az csak a foglalkozás gyakorlásának külső kereteit biztosítja, nem jelent a munkavállaló számára semmilyen akadályt a munka, a foglalkozás megválasztásában és gyakorlásában.²⁵ Az Alkotmány 70/B. §-ának (1) bekezdésében meghatározott alapjog – sem kifejezetten, sem levezethetően – nem terjed ki arra, hogy a választott és gyakorolt munkát, foglalkozást a törvényhozónak tilos lenne törvényben megszabott ismérvek szabad mérlegelése alapján közszolgálati, közalkalmazotti vagy munkajogi jogviszonyként minősíteni, illetőleg tilos lenne a korábban alkalmazott besorolást – a körülmények vagy a jogszabályi rendelkezések mó-

21 572/B/1997. AB határozat, ABH 1997. 751.

22 Ptk. 65. §-a (4) bekezdésének második fordulója. Alkotmányossági vizsgálata: 1283/B/1995. AB határozat, ABH 1997. 621–622.

23 A közjegyzői kamarai tagsággal kapcsolatban: 944/B/1994. AB határozat, ABH 1995. 737.; a gazdasági kamarákkal kapcsolatban: 38/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 249., 251.; a Magyar Orvosi Kamarával kapcsolatban: 39/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 275.; a tervező- és szakértő mérnökök, valamint építész szakmai kamaráival kapcsolatban: 40/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 285. Hasonlóan foglalt állást az Alkotmánybíróság törvényben meghatározott szőlészeti és borászati árutermelő tevékenység folytatása esetén kötelezővé tett hegyközségi tagság vonatkozásában a 41/1995. (VI. 17.) AB határozatában [ABH 1995. 179.].

24 22/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 129., 130–132.

25 269/B/1998. AB határozat, ABH 2000. 752.

dosulását figyelembe véve – ugyanolyan jogforrási szinten megváltoztatnia.²⁶ A közszolgálati és a közalkalmazotti jogviszony nyugalatlásra való megszerzés címén felmentéssel bekövetkező megszüntethetősége nem korlátozza a köztisztviselőt, illetve a közalkalmazottat a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jogában.²⁷ A korengedményes nyugdíj folyósításának kereső tevékenységre való tekintettel történő korlátozása nem ellentétes az Alkotmány 70/B. §-ának (1) bekezdésével. Ezen előírás ugyanis nem munkavállalási tilalmat és nem a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog sérelmét jelenti, hanem azt, hogy ha az egyén tud gondoskodni a megélhetéséről egyéb kereső tevékenységéből, akkor nem jogosult az ellátás igénybevételére.²⁸ Bár a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához mindenkinek joga van, a fegyveres erők és fegyveres testületek hivatásos állományú tagjai, mivel az e viszonyokban szükséges korlátozások ismeretében, önként vállalták élethivatásuknak a fegyveres szolgálatot, így azt az ennek megfelelő követelmények szerint kell ellátniuk.²⁹ Nem jelenti a munkához való jog alkotmányellenes és aránytalan korlátozását azon összeférhetetlenségi szabály, amely az ügyvédi hivatás gyakorlása mellett megtiltja a munkaviszony létesítését és más kereső foglalkozás folytatását. E tilalmat alkotmányos indok teszi szükségessé: a munkaviszony létesítése a munkához való jog érvényesülésének csak egyik esete, amely viszont a benne foglalt függőség miatt összeférhetetlen az ügyvédi hivatásban megkívánt függetlenséggel.³⁰ Szintén nem tartotta alkotmányellenesnek az Alkotmánybíróság a jogi képviselő korlátozására vonatkozó ama rendelkezést, mely szerint a jogtanácsos és az ügyvéd annál a bíróságnál, ügyészségnél, amelynél korábban bíró vagy ügyész volt, e foglalkozása megszűnésétől számított két évig nem járhat el. A foglalkozás gyakorlása tekintetében mindez akadályt jelent, de a megszorítás a pártatlan bíráskodáshoz való jog érvényesülése érdekében arányosnak tekinthető.³¹ A Magyar Orvosi Kamara (a továbbiakban: MOK) egyetértési joga az Orvosok Országos Nyilvántartásába való bejegyzéshez, illetve a kamarai tagsági kérelemről való döntésének szabályozása a nem magyar állampolgárságú orvosnak a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jogát korlátozza. Alkotmányellenes az, hogy nincs olyan jogszabályi rendelkezés, amely bármilyen szempontot tartalmazna arról, hogy minek alapján fogadja el vagy utasítja vissza a MOK a hivatásgyakorlás magyarországi feltételeinek mindenben megfelelő kül-

26 572/B/1997. AB határozat, ABH 1997. 750–751.

27 És a jogviszony megszüntetésének ezen esete alkotmányos alapon nyugszik: az érintett egyéb ellátásra jogosultságot szerzett, tehát nem marad ellátatlan [44/B/1993. AB határozat, ABH 1994. 576.].

28 807/B/1991. AB határozat, ABH 1994. 501.

29 1166/B/1991. AB határozat, ABH 1992. 485.

30 22/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 133.

31 52/1996. (XI. 14.) AB határozat, ABH 1996. 162., 163.

földi orvos kérelmét.³² A jogalkotónak széles körű mérlegelési lehetősége van annak megválasztására, hogy mely tevékenységek ellátását milyen képzési előírásokhoz köti. Tekintettel erre, az egyes tevékenységek elvégzésénél a szükséges képzési formák megválasztása és ezen képzési feltételek esetleges szigorítása, illetve bizonyos képzési formáknak a korábbi szabályok alóli kivétele önmagában nem eredményez a munkavállalók között diszkriminációt.³³ Az adott szakma jellegéhez szorosan kapcsolódó, meghatározott szintű végzettség, bizonyos vizsgák, szakmai gyakorlat megkövetelése elméletileg mindig szükséges feltétele lehet egy foglalkozási ágba kerülésnek, illetve valamely szakma gyakorlásának. E körben a testület olyan rendelkezések alkotmányellenességét is vizsgálta, amelyek a jövőre nézve megszüntették azt a kivételes lehetőséget, hogy a csak középfokú szakképesítéssel rendelkező személyek lényegesen korlátozott körben, külön engedély alapján gyakorolhassák az egyébként mindig is felsőfokú végzettséghez kötött építéstervezési tevékenységet. A kérdést illetően a bíróság kifejtette: „Indokolt esetben az állam szigoríthatja, akár többször is, valamely foglalkozásba kerülés feltételeit. E szigorítások azonban (...) nem állíthatnak objektív korlátot, a szigorított feltételek teljesítése elvileg továbbra is nyitva kell hogy álljon mindenki előtt.”³⁴ További alkotmányos követelmény, hogy a törvényalkotó elégséges átmeneti időt biztosítson az új jogi helyzethez való alkalmazkodáshoz.³⁵ Éppen ez utóbbi kívánalom hiánya miatt alkotmányellenes azon előírás,³⁶ amelynek értelmében az a közjegyző, aki a jogi szakvizsga letétele alól korábban bármely jogszabály alapján felmentést kapott, a törvény hatálybalépésétől számított kilenc hónapon belül köteles azt letenni.³⁷

Az Alkotmánybíróság határozatainak indokolásában nemegyszerette vizsgálat tárgyává a 70/B. § (1) bekezdés és más alkotmányos rendelkezések kapcsolatát, azok egymáshoz való viszonyát, mivel az Alkotmányban meghatározott jogok és köteleességek *eo ipso* egymásra tekintettel, olykor egymást korlátozva érvényesülnek. A gazdasági verseny szabadságának állami „elismerése és támogatása” [9. § (2) bekezdés] megköveteli a vállalkozáshoz való jog és a piacgazdasághoz szükséges többi alapjog – egyebek mellett a tulajdonhoz való jog, a köztulajdon és magántulajdon egyenlősége, a munkához és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog, a szabad mozgáshoz és

32 Ezen emberi jogot érintő kérdésben belső, kamarai szabályok nem hozhatók és erre felhatalmazást sem lehet adni [39/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 279., 280.].

33 116/B/1995. AB határozat, ABH 1999. 499.

34 40/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 285. Az adószakértőkkel összefüggésben: 515/B/1997. AB határozat, ABH 1998. 977.

35 40/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997. 287.; 515/B/1997. AB határozat, ABH 1998. 978.

36 A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvényt módosító 1999. évi XLIV. törvény 66. §-ának (6) bekezdése.

37 Ennek hiányában – *ex lege* – az igazságügy-miniszter a közjegyző szolgálatának megszűnését állapítja meg [27/1999. (IX. 15.) AB határozat, ABH 1999. 287.].

letelepedéshez való jog – objektív, intézményvédelmi oldalának kiépítését.³⁸ A vállalkozáshoz való jog [9. § (2) bekezdés] a foglalkozás szabad megválasztásához való alapjog egyik aspektusa, nevesített esete, annak a különös szintjén történő megfogalmazása, amely bárkinek biztosítja a vállalkozási, üzleti tevékenység kifejtését,³⁹ ellentétben a 70/B. § (1) bekezdésében foglalt alapjoggal, mely lényegéből fakadóan csak természetes személyeket illet meg.⁴⁰ Az alanyi jogi értelemben vett munkához való jog, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog, illetőleg a vállalkozás joga együttes vizsgálata során az Alkotmánybíróság megállapította, hogy közöttük nincs hierarchikus viszony, ezen alapjogok szubjektív alapjogként nem különböznek egymástól.⁴¹ Az Alkotmány 70. §-ának (4) bekezdéséből nem vezethető le az, hogy az állampolgárnak meghatározott közhivatal viselésére van alanyi joga, a 70/B. § (1) bekezdése sem azt rögzíti, hogy a dolgozónak valamely konkrét munkakör betöltéséhez van jogosultsága.⁴² E szabályok azt az alapjogi követelményt írják elő, hogy közhivatal viselésének, továbbá a munka és a foglalkozás szabad megválasztásának a jogától senkit sem szabad megfosztani.⁴³ A törvényhozónak meghatározott foglalkozások gyakorlását jogában áll életkori feltételekhez – szükséges alsó és lehetséges felső korhoz – kötni. Amennyiben nem önkényesek, bizonyos munkakörök betöltésével kapcsolatos életkori korlátozások nem jelentenek meg nem engedett diszkriminációt [70/A. § (1) bekezdés].⁴⁴ Nem ütközik az Alkotmány 70/B. §-ába az, hogy a jogalkotó a munkaviszony létesítéséhez, igazolásához szükséges iratok tárgyi illetékmentessége köréből kivette az erkölcsi bizonyítvány kiadásának esetét. A tárgyi illetékmentesség megállapítása mögött az a foglalkoztatás-, illetve szociálpolitikai megfontolás áll, hogy az állam a lehető legmagasabb foglalkoztatottsági szintet kívánja elérni, ezáltal is biztosítva a munkához való jogot. Ha a munkavállalók munkaviszony létesítéséhez, annak fennállása igazolásához szükséges iratok beszerzése során általában illetéket lennének kénytelenek fizetni, az adott esetben ezen alkotmányos célkitűzéssel ellentétes hatásokat válthatna ki, sőt a munkavállalást társadalmi méretekben kétségkívül megnehezítené. A jogegyenlőség alkotmányos követelménye (70/A. §) így a munkához való jog gyakorlása

38 A szabad verseny elsősorban ezeknek az alapjogoknak az érvényesítése és védelme útján valósul meg, annak külön alkotmányos mércéje nincs [21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 119., 120.].

39 54/1993. (X. 13.) AB határozat, ABH 1993. 341.

40 327/B/1992. AB határozat, ABH 1995. 609.

41 21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 121.

42 De még azt sem, hogy az állam mindenkinek munkát köteles biztosítani [327/B/1992. AB határozat, ABH 1995. 610.]. *Ad analogiam*: a foglalkozáshoz való jog sem meghatározott állás elnyeréséhez biztosít igényt [944/B/1994. AB határozat, ABH 1995. 737.]; a vállalkozás joga mint a foglalkozás szabad megválasztásához való alkotmányos alapjog szintén nem tartalmazza egy meghatározott vállalkozási formában folytatott tevékenységhez való jogot [506/B/1995. AB határozat, ABH 1999. 723.].

43 638/B/1997. AB határozat, ABH 1997. 879.

44 857/B/1994. AB határozat, ABH 1995. 717.

feltételeinek elősegítésével együtt érvényesül.⁴⁵ A munka és a foglalkozás megválasztásának szabadsága szorosan összefügg az Alkotmányban biztosított művelődéshez való joggal [70/F. § (1) bekezdés], hiszen az egyre bonyolultabbá váló társadalmi munkamegosztás a munka és a foglalkozás végzésének előfeltételül egyre gyakrabban szab meghatározott képzettséget. Megvalósítását tekintve e két alapjog azonban eltér egymástól: a munkához és a foglalkozáshoz való jog társadalmi szinten negatív formában jelenik meg, vagyis azoknak nem lehet alkotmányellenes korlátja; ezzel szemben az állam – mivel a felsőoktatásban túlsúlyal rendelkezik – a művelődéshez való jogot közvetlenül az egyes, általa fenntartott oktatási intézményekbe való bejutás lehetőségének biztosításával, tehát pozitív módon valósítja meg.⁴⁶ Az alaptörvényben előírt honvédelmi szolgálati kötelezettség [70/H. § (2) bekezdés] – annak valamennyi alkotmányos formája: a fegyveres és fegyver nélküli katonai szolgálat, továbbá a polgári szolgálat is – korlátozza a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jogot. Alkotmányossági kérdés a tekintetben merülhet csak fel, hogy az alkotmányi rendelkezéseket végrehajtó törvények valóban olyan mértékben korlátozzák-e az egyik alapjogot, amelyet egy másik alapjog vagy köteletség érvényesülése megkíván.⁴⁷

45 1315/B/1995. AB határozat, ABH 1999. 536., 538.

46 1310/D/1990. AB határozat, ABH 1995. 585., 586.

47 46/1994. (X. 21.) AB határozat, ABH 1994. 265–266.